

تأثیرات منفی فناوری و جهانی شدن بر روابط خانوادگی در عصر کنونی

سیدعلی جوادزاده^۱، محمدحسین رهجوگیری^۲، راضیه سادات قهستانی^۳، زهرا احمدی کوهبنانی^۴

^۱کارشناسی ارشد، جامعه شناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

اداره آموزش و پرورش ناحیه پنج مشهد

s.ali.javadzadeh@gmail.com

۰۹۳۵۹۲۶۱۹۲۷

^۲کارشناسی ارشد، جامعه شناسی، دانشگاه شهیدباهنر کرمان

اداره آموزش و پرورش شهرستان کوهبنان

^۳کارشناسی ارشد، علوم قرآن و حدیث، دانشگاه پیام نور قاین

اداره آموزش و پرورش ناحیه پنج مشهد مقدس

^۴دانشجوی کارشناسی، الهیات، دانشگاه فرهنگیان یزد

اداره آموزش و پرورش شهرستان کوهبنان

چکیده:

هدف از این تحقیق آشنایی با تأثیرات سوء و مخرب اینترنت، فضای مجازی، فناوری ها و به طور کلی جهانی شدن بر روابط خانوادگی است تا بتوانیم با کسب آگاهی حتی الامکان از بروز مشکلات و آسیب ها جلوگیری کنیم. روش مورد استفاده در این تحقیق، توصیفی-تحلیلی و شیوه جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای است. بر اساس نتایج تحقیق مشخص شد استفاده از فناوری و ارتباطات به صورت گسترده در عصر کنونی، در کنار تمام مزایایی که دارد می تواند اثرات سوء و مخربی بر بنیان خانواده و روابط خانوادگی وارد کند؛ از جمله کاهش ارتباطات و تعاملات رودرو، اعتیاد اینترنتی و کاهش سلامت روان در درون اعضای خانواده، تحت تأثیر قرار دادن هویت و ارزش های سنتی در خانواده، ایجاد بحران هویت، افزایش سن ازدواج و طلاق، خیانت زناشویی و افزایش خشونت خانوادگی.

واژگان کلیدی:

فناوری، جهانی شدن، روابط خانوادگی

۱- مقدمه :

خانواده گروهی از افراد هستند که از طریق خون، زناشویی و یا فرزندپذیری با یکدیگر در یک دوره زمانی نامعین زندگی می کنند و یا از لحاظ قواعد مدنی می توان آن ها را اعضای یک گروه دانست که دارای وحدت حقوقی و یا اجتماعی هستند (پورقهرمانی و همکاران، ۱۳۹۵). خانواده، پایه بنیادین جامعه و کانون اصلی حفظ سنت ها و ارزش های اجتماعی است که در آن جامعه پذیری رخ می دهد و افراد در درون آن مجموعه ای از بایدها و نبایدها را فرا می گیرند. آنچه در خانواده نقش مهمی را ایفا می کند، توجه به ارزش های اجتماعی است که با ورود فناوری در خانواده ها ارزش های اجتماعی آن تحت تاثیر قرار گرفته است (کفاشی، ۱۳۸۸). فناوری از نظر لغوی ترجمه واژه، تکنولوژی است و تکنولوژی به معنای داشتن دانش و چگونگی انجام یک کار است. از جمله نشانه های فناوری در عصر کنونی ظهور اینترنت است (سرمالک، ۱۳۹۸).

در دنیای فناوری امروز، ابزارهایی وجود دارد که افراد را از حالت جمعی خارج کرده و به صورت انفرادی مشغول کرده است. امروزه ارتباطات چهره به چهره به شکل سنتی، جای خود را به ارتباطات مجازی داده است. بستر اصلی ارتباطات قدیم، ارتباطات چهره به چهره بوده است که اهمیت زیادی در ایجاد همبستگی، وحدت اجتماعی و دگرگونی اجتماعی تا دوران معاصر را داشته است (عطایی، ۱۳۹۴). ضرورت این بحث توجه به نهاد خانواده است که مهم ترین کارکرد آن، انتقال ارزش ها و اجتماعی کردن فرزندان می باشد (عطایی، ۱۳۹۴). در عصر کنونی ارزش های خانواده دچار تغییرات اساسی شده و دگرگونی و تغییر و تحول در ارزش های خانواده، در برخی موارد به مرز بحران رسیده است (تقوی و همکاران، ۱۳۹۶). سلامت و خوشبختی جامعه منوط به سلامت و پویایی خانواده است که این بستگی به روابط بین زن و شوهر و فرزندان دارد. با شناخت آسیب ها و پیامدهای منفی فضای مجازی و فناوری که متوجه خانواده می شود، می توان از جنبه مثبت آن استفاده کرد (طیعی و همکاران، ۱۳۹۹). لذا در این تحقیق مهمترین پرسشی که به آن پاسخ داده می شود این است که اثرات منفی و مخرب فناوری های نوین بر روابط خانوادگی در عصر حاضر کدام اند؟

تاملینسون بر این عقیده است هویت، نتیجه جهانی شدن است تا اینکه قربانی آن باشد و اعتقاد دارد جهانی شدن ویژگی های مدرنیته را در فرهنگ ها افزایش می دهد البته دیدگاه تاملینسون به موضوع خوشبینانه است افرادی همچون پاسترو کاستلز در مورد تسلط جهان غرب بر رسانه ها و فناوری صحبت به عمل آورده اند آن ها اعتقاد دارند اینترنت باعث افزایش فساد و کارهای غیراخلاقی می شود و هدف غرب بالاخص آمریکا یکسان سازی فرهنگی و گسترش اقتصاد لیبرالی در جهان است تا تمام فرهنگ های نقاط جهان تحت تاثیر فرهنگ غرب قرار گیرد (رهجو، ۱۴۰۲). یا از نگاه گرنبر رسانه و فناوری در ایدئولوژی و نگرش های فرد اثر می گذارد و به آن ها نگرش واحدی در باب واقعیت های جامعه می بخشد و یا به اعتقاد مارک پاستر اینترنت بر جامعه مسلط می شود و می تواند هویت های افراد را بسازد یا هویت های جدیدی را برای آن ها به ارمغان بیاورد (همان، ۳۱ و ۳۲).

در پژوهش های داخلی، می توان به پژوهش شمسی و همکاران (۱۳۹۵) اشاره نمود که در تحقیق خود به این نتیجه رسیده اند: علاوه بر اینکه فضای اینترنتی، آثار مثبتی دارد، در عین حال می تواند منجر به تضعیف خانواده، افزایش خشونت، قتل، جنایت و... شود. در تحقیق عباسی شوازی و همکاران (۱۳۹۷)، این نتیجه به دست آمده است: رشد تکنولوژی های نوین منجر به افزایش میزان طلاق، شکاف نسلی، تعارض نقش ها، تغییر ارزش ها می شود و پدیده همخانگی را در پی دارد. در پژوهش تقوی و همکاران (۱۳۹۶) مشخص شد افزایش استفاده از اینترنت می تواند منجر به کاهش ارتباطات عاطفی شود و تاثیر زیادی بر افکار و ارزش های خانواده داشته باشد. در پژوهش طیعی و همکاران (۱۳۹۹) به آسیب های خانواده امروزی پرداخته شده است از جمله: کمبودهای عاطفی، عدم مدیریت و نظارت صحیح والدین بر فرزندان، کمرنگ شدن روابط بین اعضای خانواده، از بین رفتن همدلی در خانواده، طلاق که منجر به آسیب اجتماعی به والدین و

فرزندان می شود، خشونت و.... نقطه قوت تحقیق پیش رو آن است که مهمترین پیامد های منفی فناوری در روابط خانوادگی را بیان می کند.

۲- روش شناسی :

منظور از روش پژوهش، ارائه راه هایی است که وصول به هدف را ممکن و آسان تر می کند. روش ما در این تحقیق روش توصیفی و تحلیلی بوده است و شیوه جمع آوری اطلاعات شیوه کتابخانه ای است. ابتدا سعی شده است با رجوع به اینترنت و منابع دست اول و مقالات، مطالب اصلی جمع آوری شود؛ سپس به دسته بندی آنها پرداخته شده است.

۳- بحث درباره یافته ها

باتوجه به مطالعات و تحقیقات انجام شده، آثار و نتایج منفی فناوری و جهانی شدن بر خانواده عبارتند از:

۱- کاهش ارتباطات و تعاملات رو در رو:

اینترنت و فناوری های نوین جهانی معبری جدید بر دگرگونی زندگی و ارتباطات انسان ها بوده اند. بیشترین آشکال ارتباطات اجتماعی در قسمت بزرگی از تاریخ انسان ها، تعاملات و ارتباطات رو در رو بوده است و انسان ها با گردهمایی و شرکت داشتن در انواع عمل های اجتماعی در یک محدوده مشخص فیزیکی با یکدیگر در ارتباط بوده اند. اما با گذشت زمان و ایجاد تغییر و تحولات و ظهور رسانه های ارتباطی و فناوری جدید شکل های ارتباطی و تعاملاتی دچار تغییر و تحول شد که کاملاً متفاوت با قبل بوده است. تعاملات اجتماعی از مکان فیزیکی جدا شده اند و افراد در یک محیط زمانی و مکانی مشترک با هم سهیم نیستند و می توانند ارتباطات گسترده ای داشته باشند (تامپسون، ۱۳۸۷). به اعتقاد کاستلز فناوری های اطلاعات، جامعه ای شبکه ای را به وجود آورده است، که افراد در درون قالب های تازه، هویتی جدید یافته اند و این موضوع بر قوانین تعاملاتی بین انسان و نگرش های آن ها نسبت به خود و دیگران اثر گذاشته و تغییراتی را به وجود آورده است (اولسون، ۱۳۷۷).

۲- اعتیاد اینترنتی و کاهش سلامت روان:

فردی که قادر باشد با محیط خود و اطرافیان و به طور کلی جامعه سازگار شود دارای بهداشت روانی بهنجار است. یکی از موضوعاتی که بر سلامت روان اثر می گذارد تکنولوژی و ارتباطات روزافزون است. اینترنت به خودی خود زیانی ندارد اما استفاده بیش از حد و غیر اصولی آن خطر اعتیاد را در پی دارد. اعتیاد به اینترنت، انسان را به فردی آزاد و رها تبدیل می کند و بر روابط اجتماعی او اثر می گذارد و فرد با تنبلی و کم کاری مواجه می شود. استفاده بیش از حد از اینترنت می تواند احساساتی همچون: ناکامی، تنهایی و اضطراب در فرد به وجود آورد (میرزاییان و همکاران، ۱۳۹۰)؛ علاوه بر این موارد نداشتن اعتماد به نفس کافی در جامعه، عدم علاقه به شغل و کارهای مناسب و تن پروری را در فرد ایجاد می کند که این مسائل از سلامت روانی فرد به شدت می کاهد. همچنین افراد در این فضا ممکن است شکست های عاطفی را تجربه کنند یا با مشکلات و ریسک پذیری های مالی مواجه شوند. همه ی این موارد ممکن است فرد را به سمت اینترنت سوق دهد. فرد برای اینکه از این احساسات ناامید کننده فرار کند سعی می کند از فضای مربوطه و فناوری های نوین جهانی بیشتر استفاده کند و این موضوع منجر به اعتیاد روز افزون او می شود و در ادامه ممکن است مشکلات عمیق تری را برای فرد ایجاد کند (شمسی و همکاران، ۱۳۹۵).

۳- تحت تاثیر قرار دادن هویت و ارزش های سنتی در خانواده :

گسترش فناوری، تفکر های جدید، بازاندیشی در امور سنتی، تحت تاثیر قرار گرفتن افکار و رفتار آدمیان می تواند ارزش های پیشین و سنتی را سست کند و دیدگاه و سلیقه های مردم را تغییر دهد. فناوری و شبکه های ماهواره ای می تواند ارزش های متفاوتی را به فرد القا کند ارزش هایی مثل: فرهنگ برهنگی، مصرف گرایی، تجمل گرایی، پرستش زیبایی و همچنین به تدریج ممکن است فرهنگ پوشیدگی و باوقار بودن به فراموشی سپرده شود (همان).

۴- ایجاد بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت:

کشور ما ایران دارای آداب و رسوم محکمی است که ریشه در تاریخ کهنش دارد، اما امروزه باید این نکته را مد نظر قرار داد که فناوری های نوین به اشکال مختلف چهارچوب فرهنگی و اجتماعی کشور ها را تحت تاثیر قرار می دهند و از سمت دیگر موجب اختلال در شکل گیری هویت های سنتی در افراد می شوند. اختلال در سه عنصر شخص، فرهنگ و جامعه که هر کدام در شکل گیری شخصیت نقش به سزایی را ایفا می کند، منجر به بحران هویت می شود (براتی و همکاران، ۱۳۹۶).

۵- افزایش سن ازدواج و طلاق:

در سالهای اخیر، تعداد کاربران اینترنتی به طور چشمگیری رو به رشد بوده است و فضای مجازی افراد زیادی را درگیر خود کرده است و این موضوع باعث تحت تاثیر قرار گرفتن کیفیت زندگی و رضایت از زندگی بوده است. در جهان امروز، تغییرات بزرگی در نظام خانواده و سن ازدواج به وجود آمده است. افزایش نرخ طلاق در طی سال های اخیر تاثیر زیادی بر الگوی های خانواده گذاشته است. در هر ارتباطی عنصر مهم و اساسی آن اعتماد متقابل بین افراد است و اگر اعتماد نباشد ارتباط هیچ معنایی ندارد و نمی تواند تداوم پیدا کند و بودن در فضایی که هیچ گونه خط قرمز و محدودیتی ندارد، می تواند منجر به خیانت و یا نبود وفاداری شود گزارش ها نشان داده است که روابط زیاد و بی حد و مرز به اعتماد افراد آسیب وارد می کند و منجر به اختلافات و طلاق می شود (پیکانیا و همکاران، ۱۳۹۹).

۶- خیانت زناشویی:

از جمله مسائلی که بنیان و اساس خانواده را دچار مشکل می کند موضوع خیانت زناشویی است. خیانت به معنای ارتباط عاطفی-جنسی به صورت مجازی یا حقیقی با شخص دوم و یا غیر از همسر است که منجر به ایجاد مشکلات روحی و عاطفی برای همسر خیانت دیده می شود و تعهد و وفا و دوستی آن ها را تحت الشعاع خود قرار داده و خدشه دار می کند در این موضوع نمی توان از تاثیر فناوری و ارتباطات غافل شد چرا که فضای اینترنتی جدید تمام نظم هنجاری گذشته را به چالش کشیده است و رشد فناوری می تواند ارتباطات مخفی تر و آسان تری را ایجاد کند و اکثر ملاقات ها و دیدار ها به فضای مجازی و اینترنتی منتقل شده است که محیطی امن و آسانی را برای خیانت در افراد به وجود آورده است (شکیبا و همکاران، ۱۴۰۲).

۷- خشونت خانگی:

خشونت یک معضل اجتماعی روبه رشد است. بسیاری از افراد رفتار خشونت آمیز را نسبت به اعضای خانواده خود مرتکب می شوند. خشونت بر روی اعضای ضعیف خانواده می تواند بر روابط خانوادگی و اجتماعی اثرات سوء و بدی داشته باشد و حتی رفتار های ناهنجار اجتماعی را نیز ایجاد کند. خانواده بنیان اصلی جامعه است و نقطه اصلی حفظ سنت و آداب رسوم و کانون صمیمانه ترین روابط در بین افراد به حساب می آید خانواده محلی برای پرورش اندیشه و رشد روح انسانی است. گسترش روزافزون خشونت در فضای مجازی و تکامل فناوری های نوین در کنار خشونت در زندگی واقعی می تواند در ابعاد جسمانی، روانی و جنسی تاثیر منفی داشته باشد و حقوق انسانی را خدشه دار کند. پیشگیری و جلوگیری از این تهدید ها و خطرات امری ضروری و مهم محسوب می شود (شکریگی و همکاران، ۱۴۰۰).

شکل ۱: پیامدهای منفی استفاده نادرست و بیش از حد از فناوری های نوین

۴- نتیجه گیری

مشخص شد که استفاده ناصحیح و غیراصولی از فناوری و به طور کلی فرآیند جهانی شدن می تواند بر روابط خانوادگی اثرات منفی ایجاد کند از جمله کاهش ارتباطات حضوری، اعتیاد اینترنتی و کاهش سلامت روان، از بین رفتن ارزش های سنتی در خانواده، ایجاد بحران هویت، افزایش سن ازدواج و طلاق، خیانت زناشویی و ایجاد خشونت خانگی می تواند از اثرات منفی فناوری بر روابط خانوادگی باشد.

پیشنهادهای

قطعا استفاده نادرست از فضای مجازی و ابزار های فناوری نوین می تواند آسیب های جبران ناپذیری را بر خانواده ها وارد کند باید شیوه استفاده درست و اصولی از این فضا (سواد رسانه ای) را به خانواده ها و افراد جامعه آموزش داد، نقش آموزش و پرورش، آموزش عالی و صدا و سیما در این امر بسیار مهم، ضروری و حیاتی است.

منابع

- اولسون، دیوید (۱۳۷۷)، رسانه ها و نماد ها، صورت های بیان، ارتباط و آموزش، ترجمه محبوبه مهاجر، تهران، نشر سروش.
- براتی، آرزو؛ کفاشی، مجید (۱۳۹۶)، نقش شبکه های اجتماعی در روابط اعضای خانواده های منطقه ۴ شهر تهران، اولین همایش بین المللی و سومین همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی.
- پور قهرمانی، زهرا؛ غریبه، علی (۱۳۹۵)، تعارض قوانین در روابط خانوادگی، دومین کنفرانس ملی چارسوی علوم انسانی.
- پیکانیان، راضیه؛ فرهادی، هادی (۱۳۹۶)، بررسی اعتیاد به اینترنت، میزان استفاده از پیام رسان های آنلاین و خیانت های اینترنتی به عنوان پیش آیند طلاق در زوج های در آستانه طلاق و مطلقه، شهر اصفهان، پژوهش های علوم شناختی و رفتاری، سال هفتم، شماره ۱.
- تامپسون، جان (۱۳۸۰)، رسانه ها و مدیریت، نظریه اجتماعی رسانه، ترجمه مسعود اوحدی، تهران، نشر سروش.
- تقوی، سید مهدی؛ اصلانی، شهناز (۱۳۹۶)، بررسی رابطه بین مصرف رسانه، دینداری و ارزش های خانواده: مطالعه موردی شهر سمنان، دو فصلنامه پژوهش های انتظامی-اجتماعی زنان و خانواده، ۵(۲)، ۱۸۱-۲۰۵.
- رهجو گیتی، محمد حسین (۱۴۰۲)، بررسی عوامل جامعه شناختی موثر بر هویت باز اندیشانه دینی دانش آموزان متوسطه دوم شهر کوهبنان.
- سرمالک، سید ایمان (۱۳۹۸)، فناوری آموزشی در مدارس، مجله نخبگان علوم و مهندسی جلد چهارم، شماره شش.

- شکر بیگی، عالیہ؛ قراگوزلو، جلال؛ بهاری، رقیه (۱۴۰۰) بررسی تاثیر استفاده از فضای مجازی در ایجاد خشونت بین زوجین، فصلنامه رهپویه ارتباطات و فرهنگ، فصل اول، شماره ۱.
- شکبیا، محمد رضا؛ نوروزی، رضا علی، افتخاری، جابر (۱۴۰۲)، بررسی عوامل رسانه ای موثر بر افزایش خیانت اینترنتی دانش آموزان، نشریه علمی فناوری و دانش پژوهی در تعلیم و تربیت، سال سوم، شماره دوم، پایانی هشتم.
- شمسی، علی؛ موسوی، سید بهنام؛ اسماعیلی، ابوالفضل؛ عباسی، محمد مهدی (۱۳۹۵)، تاثیر فناوری اطلاعات بر کیفیت زندگی خانواده، کنفرانس بین المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی، استانبول، ترکیه.
- طیبی، زهرا؛ ناظمیان، صدیقه، (۱۳۹۹) بررسی خانواده موفق و آسیب های متوجه خانواده، هفتمین کنفرانس بین المللی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.
- عباسی شوازی، محمد تقی؛ عباسی آتشگاه، پروین (۱۳۹۷)، اینترنت، خانواده شبکه ای و زمان خانواده: چگونه تکنولوژی های نوین ارتباطی روابط خانوادگی را متاثر می کنند، فصل نامه مطالعات رسانه های نوین، سال چهارم، شماره ۱۴.
- عطایی، پری (۱۳۹۴)، تحلیل جامعه شناختی تاثیر فضای مجازی بر ارتباطات افراد در خانواده ها (مورد مطالعه: شهر اصفهان)، دومین کنفرانس بین المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی، استانبول، ترکیه.
- کفاشی، مجید (۱۳۸۸)، بررسی تاثیر اینترنت بر ارزش های خانواده، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال دوم، شماره ۳.
- میرزائی، بهرام؛ باعزت، فرشته؛ خاکپور، نعیمه (۱۳۹۰)، اعتیاد به اینترنت در بین دانشجویان و تاثیر آن بر سلامت روان، فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال دوم، شماره ۱.